

الگوی سوم زن مسلمان و نقش ایشان در پیشرفت علمی

مریم ابراهیمی زیلابی^۱

چکیده

مسأله ی زن - که امروز در دنیا باید به عنوان «بحران زن» آن را نامید - یکی از اساسی ترین مسائل هر تمدنی، هر جامعه ای و هر کشوری است. در این پژوهش، الگوی سوم زن مسلمان و نقش ایشان در پیشرفت علمی، مورد بررسی قرار گرفته است. ضرورت این مطالعه ناشی از نیاز به شناخت عمیق تر از نقش زن در این الگو می باشد. پژوهش حاضر با استفاده از روش تحلیل مطالعاتی و بررسی متون دینی، آثار تاریخی و مطالعات اجتماعی، پیشرفت علمی در الگوی سوم زن مسلمان بررسی شده و نتایج این پژوهش نشان داده است که زن مسلمان در الگوی سوم و نقش وی در پیشرفت علمی، جایگاهی بی بدیل بوده و نتایج و اثرات علمی و پژوهشی، روانی، فرهنگی و... زیادی؛ نه تنها برای زن مسلمان؛ بلکه برای جوامع اسلامی و غیر اسلامی به همراه دارد.

واژگان کلیدی: الگوی سوم، پیشرفت علمی، زن مسلمان

^۱ طلبه سطح دو؛ حوزه علمیه حضرت زینب (س)

MaryamE@gmail.com.

مقدمه

یک کشور اگر می‌خواهد به معنای واقعی بازسازی کند، باید بیشترین تکیه، و بیشترین نگاه و توجهش به انسان و نیروی انسانی باشد. وقتی که صحبت از نیروی انسانی است، باید توجه کنیم که نصف جمعیت کشور و نیمی از نیروی انسانی، بانوان کشورند. اگر بینش غلطی در مورد زن وجود داشته باشد، بازسازی به معنای حقیقی و در سطح وسیع آن، شدنی نیست. هم خود بانوان کشور باید نسبت به موضوع زن از نظر اسلام، دارای آگاهی کافی و لازم باشند، تا بتوانند با اتکا به نظر والای دین مقدس اسلام، از حقوق خود به طور کامل دفاع کنند، و همه ی افراد جامعه و مردان در کشور اسلامی باید بدانند که نظر اسلام در مورد زن، حضور زن در عرصه‌های زندگی، فعالیت زنان، تحصیل زنان، کار و تلاش اجتماعی، سیاسی، اقتصادی و علمی زنان، نقش زن در خانواده و نقش زن در بیرون از خانواده چیست.^۱

دین، یک زمینه است؛ یک فضا است. اخلاق دینی یک محیط تنفس است که اگر این محیط تنفس وجود داشته باشد، هر موجود و پدیده‌ای، برحسب گنجایش، ظرفیت وجودی و اقتضای خودش، معنای درست خودش را خواهد داد. اگر این محیط تنفس وجود نداشته باشد، نه علم، نه سیاست، نه کسب و کار، نه هیچ چیزی از پدیده‌های جمعی زندگی بشر، معنای خودش را نخواهد داد.

این طور نیست که علم، قسیم دین باشد؛ دو چیز باشند در کنار یکدیگر که یا این باشد یا آن باشد. بلکه اصلاً نسبت اینها با وجود انسان، نسبت‌های متفاوتی است. دین، عبارت است از فضای مطلوب زندگی بشری که اگر بشر بخواهد زندگی مطلوب داشته باشد، باید در این فضا قرار گیرد. ساختن این فضا، طبعاً قوانین و مقرراتی دارد که باید با رعایت آنها، آن فضا به وجود آید و ساخته شود. وقتی این فضا ساخته شد، در درون این فضا، عالم به هر علم خاصی، سیاستمداری، پیشه‌وری، جاهلی، هر کسی، طوری زندگی خواهد کرد. لذاست که اینها کاملاً میتوانند بر هم منطبق شوند؛ یعنی یک متدین کامل و یک دانشمند کامل که دین او مؤثر در علم او باشد و علم او متأثر از دین او باشد، پدید آید. این، آن شکل درست است. و امروز شما ترتیب مقدمات فراهم میکنید. لذاست که این، قدم مبارکی است و بنده بسیار خرسندم که در جمهوری اسلامی، در این باره فکر میشود.

پس، این دین نیست که مانع علم است؛ یک چیز دیگر و یک هویت دیگری است که مانع از پیشرفت علمی میشود. آن چیست؟ آن، جهالت‌های گوناگون مردم است؛ خرافات مسیحیت آن روز است. هرگز در دوره ی اسلامی دیده نشد که یک عالم به جرم علم، مورد اهانت قرار گیرد؛ در حالی که در اروپا به جرم علم یکی را کشتند، یکی را سنگسار کردند، یکی را به دار زدند،

^۱ کربلایی نظر محسن و جمعی از محققین، *زن و بازیابی هویت حقیقی*، ص ۲۸، گزیده بیانات حضرت آیت الله

العظمی سید علی خامنه‌ای (مد ظله العالی)، تهران: انقلاب اسلامی، ۱۳۹۰ هـ. ش.

تعداد زیادی را آتش زدند! یعنی آنها آنچه را که در آنجا اتفاق افتاده و ناشی از دین خرافی آمیخته به شدت جهالت زده ی مسیحیت تحریف شده بود، به همه ی دنیا تعمیم دادند. گناه اسلام چیست؟ گناه مسلمانان چیست؟ گناه ملت‌های اسلامی چیست؟^۱ در بحث قادر بودن زنان برای تلاش در پیشرفت‌های علمی و اداره ی این جهان امام خامنه ای فرمودند:

ما معتقدیم زنان در هر جامعه ی سالم بشری قادرند و می‌باید فرصت پیدا کنند که در حد سهم خود، تلاش و مسابقه ی خویش را در پیشرفت‌های علمی و اجتماعی و سازندگی و اداره ی این جهان به عهده بگیرند. از این جهت، میان زن و مرد هیچ تفاوتی نیست. زن با نقاط قوت زنانه ی خود - که خدای متعال در وجود او به ودیعه گذاشته و مخصوص زن است - همراه با ایمان عمیق همراه با استقرار ناشی از اتکاء به خداوند، و همراه با عفت و پاکدامنی - که فضای پیرامون او را نورانیت می‌بخشد - می‌تواند در جامعه یک نقش استثنایی این گونه ایفا کند؛ هیچ مردی قادر به ایفای چنین نقشی نیست.^۲

مفهوم شناسی

"الگوی سوم" : این الگو که منطبق بر آیین اسلام بوده و خط مشی زندگی زن انقلاب اسلامی را مشخص می‌کند؛ همان تعریفی بین زن متحجر خانه نشین و زن غربی که ابزار برای پیشبرد اهداف سیاست های حاکم بر آن جوامع بوده می باشد و در عین حال هیچ نقش و جایگاه تعریف شده ای برای زنان ندارند بلکه آن ها را برای مقاصدشان بکارگیری می کنند ولی با ارائه چنین الگویی می توان آن را به زن با عفت فعال تعمیم داد که علاوه بر حضور در جامعه، هویت و اصالت خود را حفظ می کند و برای کسب ارزش خودنمایی نمی کند. این الگو، الگویی درست و واقعی برای زنان بوده که رهبری به آن الگوی سوم زن می گویند. یکی از مهم ترین و شاید اصلی ترین مولفه در مفهوم الگوی سوم زن بحث هویت هست. پس یکی از مولفه های مهمی که میتوانیم کار کنیم، بحث هویت زن و فطری بودن تمایلات او هست. پارسونز در نظریه کارکردگرایی ساختاری خودش توضیح میدهد که نقش های جنسیتی خانم ها بر اساس فطرتشان است. زمانی که مقام معظم رهبری ساحت‌های سه گانه را در بحث الگوی سوم صادر کردند اولین ساحتی که ذکر کردند و از نظر ایشان مهم تر بود، ساحت " رشد و تعالی خویش بود" ؛ یعنی ابتدا به ساحت فردی و بعد به ساحت های خانوادگی و اجتماعی

^۱ *روشنای علم*، مروری بر بیانات حضرت آیت الله خامنه ای رهبر معظم انقلاب اسلامی پیرامون دانش و تولید علم، ص ۸۲، تهران: موسسه پژوهشی فرهنگی انقلاب اسلامی، ۱۳۹۰ ه.ش.

^۲ کربلایی نظر محسن و جمعی از محققین، *زن و بازیابی هویت حقیقی* گزیده بیانات حضرت آیت الله العظمی سید علی خامنه ای (مد ظله العالی)، تهران: انقلاب اسلامی، ۱۳۹۰ ه.ش.

زن پرداختند. به این معنا که یک زن ابتدا باید بتواند هویت خودش را تثبیت کند و به شان و منزلت حقیقی خودش برسد تا بعد بتواند در عرصه خانواده و اجتماع هم به نحو مطلوب هویت خودش را ارائه کند.^۱

اما حقیقت این امر آن است که ولی ما سالیانی متمادی است که در تلاش برای تبیین الگوی سوم زن برای جامعه است. الگویی که براساس آن زن اسلامی متمایز از زنان دیگر می‌شود؛ از یک سو از زن غربی که الگوی تعریف شده برای آن حضور در جامعه بدون هیچ حد و مرزی و با به نمایش گذاشتن بدن خود و به دنبال آن سوء استفاده‌هایی که برای لذت جویی و سودجویی از آن می‌شود و الگوی دوم زن شرقی بوده که براساس دیدگاه‌های متحجرانه و مردسالارانه بایستی در خانه یا به عبارت بهتر در آشپزخانه مانده، تمام زندگی‌اش در شست و شو و پخت و پز گذشته و هیچ حقی برای حضور در جامعه ندارد.^۲

واژه "پیشرفت" یک مفهوم هنجاری - دستوری یا Oxiological است که می‌بایست بین این واژه و اصطلاحات توصیفی دیگر شبیه "تغییر" و "توسعه" تمایز قایل شد. مفهوم "پیشرفت علمی"، از جمله مفاهیمی است که فیلسوفان علم جدید به دشواری بر روی آن توافق و اجماع دارند. در طی یک سده گذشته و همراه با ظهور پوزیتیویسم منطقی، ابطال گرایی و پارادایم گرایی، این موضوع بیش از پیش اهمیت یافته است. مثلاً با حرارت دادن فلزات گوناگون می‌توان به این نتیجه کلی دست یافت که "هر فلزی در اثر حرارت منبسط می‌شود" به اعتقاد این عده از دانشمندان چنانچه یک مورد پیدا شود که در اثر حرارت انبساط نیابد گزاره فوق باطل می‌شود. بنابراین، بر اساس چنین دیدگاهی علم حالت انباشتی و خطی دارد که با افزایش و انباشته شدن مداوم داده‌های علمی به رشد و پیشرفت افزون تری نیز دست می‌یابد.^۳

واژه "زنان" در لغت به معنای مونث انسان‌ها بعد از رشد است.^۴

^۱ خانی مهتاب و حفیظه مهدیان ، *مؤلفه‌های باز نمایی الگوی سوم زن مسلمان در رسانه ها* ، مجله نخبگان علوم مهندسی ، جلد ۸ ، شماره ۴ ، سال ۱۴۰۲ هـ.ش.

^۲ سخنان مقام معظم رهبری در دیدار با مدیران و برنامه سازان کشورهای مختلف، ۱۳۸۵/۲/۲۶ هـ.ش.

^۳ سایت: مجله ویستا، نویسنده: حیدر - کلهری ، تاریخ: ۱۴۰۳/۷/۱۵ هـ.ش.

^۴ عمید حسن، *فرهنگ فارسی عمید*، صفحه ۴۲۰، چاپ ۵، انتشارات امیرکبیر، ۱۳۸۷ هـ.ش .

"زن مسلمان" در لغت به معنای کسی که به دین اسلام متدین است؛^۱ اطلاق شده و در اصطلاح: به زنی اطلاق می‌شود که دین اسلام را پذیرفته و بر اساس احکام و ارزش‌های اسلامی زندگی می‌کند.^۲

از نظر اصطلاحی: در فارسی واژه "زن" یک نام همگانی برای اشاره به انسان ماده است مانند «حقوق زنان». به‌طور معمول، یک زن، توانایی بارداری و زایش دارد. به زن دارای فرزند، مادر گویند.

واژه‌های «بانو»، «خانم» و در قدیم، «خاتون» برای اشاره محترمانه به زن، کاربرد دارند.^۳

مبعث؛ برافراشتن پرچم علم و حکمت

مبعث در حقیقت روز برافراشته شدن پرچم رسالتی است که خصوصیات آن برای بشریت، ممتاز و بی نظیر است. مبعت در حقیقت پرچم علم و معرفت را برافراشت. بعثت با «إِقْرَأْ» شروع شد: «إِقْرَأْ بِاسْمِ رَبِّكَ الَّذِي خَلَقَ»^۴ و با «أَدْعُ إِلَى سَبِيلِ رَبِّكَ بِالْحُكْمِ وَالْمَوْعِظَةِ الْحَسَنَةِ»^۵ ادامه یافت؛ یعنی دعوت همراه با حکمت. دعوت اسلامی در حقیقت گسترش و پراکندن حکمت در سراسر عالم و در طول تاریخ است.

آنچه پیغمبر به آن دعوت کرد، همان چیزهایی است که بشر در همه ی دوره های تاریخ زندگی به آن نیازمند است. پیغمبر، انسان را به علم دعوت کرد. اولین آیات قرآن، تجلیل از علم است: «إِقْرَأْ بِاسْمِ رَبِّكَ الَّذِي خَلَقَ * خَلَقَ الْإِنْسَانَ مِنْ عَلَقٍ * إِقْرَأْ وَرَبُّكَ الْأَكْرَمُ * الَّذِي عَلَّمَ بِالْقَلَمِ». ابتدا تعلیم را مطرح کرد. دانش، وسیله ی نجات و رستگاری انسان است که به زمان و مکانی خاص بستگی ندارد و مربوط به همه ی دوره های زندگی بشر است.

^۱ معین محمد، فرهنگ فارسی معین، ص ۲۸۰۷، ج سوم (ک - م)، چ: دوم، تهران: انتشارات نامن، ۱۳۸۶ هـ ش.

^۲ حداد عادل غلامعلی، دانشنامه جهان اسلام، مؤسسه فرهنگی دانشنامه جهان اسلام، ج ۵، ص ۲۲۶، ۱۳۸۹ هـ ش.

ش.

^۳ ویکی پدیا، دانشنامه آزاد

^۴ علق: ۱

^۵ نحل: ۱۲۵

^۶ علق: ۱-۴

زندگانی اجتماعی بشریت را بانوان تشکیل می دهند. حیات اجتماعی و بقای آدمی بر محور وجود زنان استوار است. اگر زن نمی بودند به وجود نمی آمد، اجتماع تشکیل داده نمی شد. زن قوام جامعه ی انسانیت است. زن برای تمهید و تسلیت جنس بشر بوجود آمده است. زن برای تکالیفی در هیئت اجتماع آفریده شده که هزاران مرد از عهده ی انجام آن بر نمی آیند. بزرگترین عامل زندگانی و بهترین وسیله ی تسلیت خاطر آدمی که تشکیل حیات و زندگی منوط بوجود اوست، زن است.

اگر منظور از حیات، تشکیل زندگانی آبرومندی است که مهمترین آرزوی بشری به شمار می رود، زن بزرگترین عامل در شرکت حیات و تشکیل خانواده است. و اگر منظور از حیات تکمیل روح و تربیت است، مهمترین مربی آدمی زنان خواهند بود. تنها نیل به سعادت و تربیت اخلاقی را زنان به مولود خویش آموخته، آثار و آداب و رسوم ملی و شئون اجتماعی هر ملت به دست بانوان است. اکثر آثار ملیت و رسوم قومیت که تنها ممیز بین طوایف و قبایل است مرهون وجود زنان است. آنان در حفظ آداب و رسوم ملی نهایت تعلیم و تکریم را به عمل آورده و این خود بزرگترین وظیفه ی اجتماعی است که به دست آنان انجام می گیرد.

زنان سرحلقه ی تشکیل عائله و فامیل هستند و برای داشتن مردان بزرگ و عالی مقدار هیچ عاملی موثر تر از تربیت بانوان نیست زیرا افراد یک عائله که دختران و پسران باشند باید تحت سرپرستی و تربیت مادران نشو و نما یافته، سیر تکامل خود را ادامه دهند. تربیت بانوان که کدبانوی خانه و مربی افراد جامعه هستند مقدمه ی تربیت مردان یک کشور است.

بانوان باید حس تربیت و تدبیر و سلیقه ی تأدیبات آنها در کمال قوت و نیرو بوده با اراده ی آهنینی نوباوگان خود را تربیت کنند. معمار کبیر انقلاب اسلامی در صحیفه نور می فرماید: یک فرزند خوب اگر شما به جامعه تحویل بدهید، برای شما بهتر است از همه عالم، اگر یک انسان، شما تربیت کنید، برای شما به قدری شرافت دارد که من نمی توانم بیان کنم! دامن مادرها، دامنی است که انسان از آن باید درست بشود.^۱

تربیت از دشوارترین مسائل حیات است و عامل و مربی آن، زنان هستند. بزرگترین وسیله ی خوشبختی و بهترین عامل ترقیات جامعه دانش و بینش زنان اینک در تربیت است. بزرگترین بدبختی یک جامعه و نخستین حلقه ای که زنجیر اسارت نظام اجتماعی را تشکیل میدهد جهالت و نادانی زن است. زیرا تهذیب نفوس آدمیان و پرورش دادن مواهب و مزایایی که در انسان به ودیعت گزاری شده، به عهده ی زنان است.

^۱ امام خمینی، روح الله، صحیفه نور، ج ۱۳، ص ۳۱، چ پنجم، تهران: موسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی (س). ۱۳۸۹ ه. ش.

آنها هستند که باید آدمی را در آغاز ورود به میدان زندگانی در پرتو رحمت و شفقت کامله ی خویش نشو و نما داده از لحظه ی اول طریق حیات و سعادت را به اولاد خود بیاموزند و نهال عقل زنده و فکر با نشاط را در کله ی آنان غرس نمایند و قوای مکنونه ی آنها را برای بهره و استفاده تربیت و تقویت نمایند.^۱ لذا زن مسلمان با تربیت فرزندان و اطرافیان خویش میتواند به پیشرفت علمی کمک شایانی داشته باشد.

محیط خانه، نخستین مکتب انسان سازی

خانه پایه ی اصلی انسان سازی است و مادر نقش اصلی را بر عهده دارد و باید با حسن تدبیر و نظارت مستقیم در پرتو احکام اسلام و اصول اخلاقی آن برای تربیت نسل جدید و آمادگی آن ها در پذیرش سختی های زندگی تلاش نماید.^۲ زن مسئولیت دشواری را به عهده دارد که در رأس آن ایجاد سکون و آرامش در محیط خانوادگی و تعلیم و تربیت کودکان یا به عبارت، دیگر انسان سازی است برای پی بردن به ارزش و کمال این رسالت همین بس که روان شناسان همه اتفاق نظر دارند که هرگونه جرم و بزه و فساد و تباهی که در محیط اجتماعی به وجود میآید بیشتر از آنها از محیط خانوادگی نشئت میگیرد چه کمبودهایی که در محیط خانوادگی ایجاد می شود خود زمینه ساز مشکلات اجتماعی است روی این اصل نمیتوان رسالتهای اصیل خانوادگی را که بر عهده ی زنان است، امری سهل و ساده و بی ارزش تلقی کرد؛ بلکه در پرتو تلاشها و کوششهای مادران دل سوز و آگاه است که فرزندان برومند و سالم پرورده میشوند و به زندگی اجتماعی قدم می گذارند. بنابراین آنان که کار زنان را سبک و ساده می انگارند در حقیقت به اصالت و ریزه کاریهای کار تربیتی پی نبرده اند. آنان خیال میکنند که کار تربیت کودک را میتوان توسط مهدکودکها انجام داد، در حالی که همان طور که هیچ چیز جای شیر مادر را نمیگیرد هیچکس نیز نمیتواند جایگاه مهر و محبت مادر را پرکند. یک لبخند طبیعی مادر به مراتب از چهره ی خندان هزار مربی مؤثرتر است.^۳

نقش محوری زن و مادر مسلمان

کار و نقش زن، ساختن آدم و نهادن بنیاد سعادت عالم است. تنها وقتی محیط زن کوچک میشود که فکرش کوتاه و نارسا باشد.

^۱ شبیری اعظم، سیمای زینب در آئینه تاریخ، قم: مرکز نشر هاجر، ص ۱۷ _ ۲۰ تابستان ۱۳۸۵ ه. ش.

^۲ مقاله: نقش خانواده در تربیت نسلی مؤمن و انقلابی، بی نا، بی تا.

^۳ رشیدپور مجید، عوامل استحکام خانواده، صص ۱۴۶-۱۴۷، تهران: انجمن اولیاء و مربیان، شماره انتشار ۲۲۵، چاپ دوم، ۱۳۸۸ ه. ش.

۱. مادر خانواده باید عاقل بوده و رفتار معمولی داشته باشد.
 ۲. مادر خانواده باید اهل تدبیر باشد؛ یعنی برنامه ریزی بداند.
 ۳. مادر، مسئول پرورش روحی و اخلاقی فرزندان است.
 ۴. مادر باید دارای صفات و عاداتهای پسندیده باشد.
 ۵. مادر باید اهل مطالعه بوده و تربیت فرزندان را فرا گیرد.
- زن بایستی تمام منافع خانواده را از مادی و معنوی پیش نظر داشته در هر مورد از آنها دفاع کند و تمام هوش و فکر و معلوماتش را در این راه به کار بیاندازد. زن دانا آموزگار بچه ها، شریک و محرم شوهر و مدیر خانه است.^۱
- نقش محوری زن مسلمان در تربیت فرزندان در حوزه روابط خانوادگی و رشد علمی و توسعه فرزندان بسیار مهم است. مادران به عنوان اولین معلمان و نگهدارندگان فرزندان، تأثیر فراوانی در شکل گیری شخصیت، ارزش ها، رفتارها و توانایی های فرزندان خود دارند.^۲

بحث و نتیجه گیری

مسئله زن یکی از محورهای اساسی برای هر ملت و مکتب است. به همین دلیل از گذشته تاکنون یکی از موضوعات مهم مورد گفتگو در میان همه ملت ها مسئله زنان بوده است.^۳

بعد از تحول در جامعه، معمولاً سعی می شود در ابعاد مختلف مسیر رشد و توسعه را الگوسازی کنند؛ بعد از انقلاب نظام، ساختار و قانون تغییر کرد و یکی از تغییرات اساسی نیز تغییر جایگاه زن در بعد حضور اجتماعی بود. در الگوی سوم زن، فطرت و غریزه و عاطفه مادری و زنانگی کنار گذاشته نمی شود. هر الگویی یک ویژگی هایی دارد و یکی از ویژگی های الگو این است که بدانیم بر چه مبنایی ترسیم می شود. الگوهای مختلفی برای زنان وجود دارد؛ در انقلاب اسلامی یک نگاه سیستمی باید باشد؛ یعنی مبانی مشخص باشند، اسلام الگوی متفاوتی دارد که تعادل در این الگو حفظ می شود. طراحی یک الگو برای یک زن باید با مبانی نظام کلان اسلام همخوان باشد.^۴ طبق دستورات دین مبین اسلام، زن نیز میتواند به علم بپردازد و به پیشرفت های علمی برسد.

دراین مقاله الگوی سوم زن مسلمان و نقش ایشان در پیشرفت علمی مورد بررسی قرار گرفت.

^۱ صمد شاه محمدپور، چگونه فرزندان باحیایی داشته باشیم؟، موسسه مطالعات و پژوهش مدیریت راه روشن، قم: میراث انبیاء (ع)، ۱۳۹۵ ه. ش.

^۲ سایت چت گات

^۳ فرج الله هدایت نیا، الگوی سوم- الگوی رفتاری زن در خانواده و جامعه - ص ۱۵

^۴ سایت چت گات

- زن مسلمان با تربیت فرزندان و تاثیر گذاری بر اطرافیان و تشویق آنها، به پیشرفت علمی کمک می کند. همچنین نقش زن مسلمان باعث
- مضاعف شدن نیروی انسانی فعال و متخصص
- سبب پیشرفت جامعه
- سوق دادن خود و محیط پیرامونی خود به درجات رفیع علمی و عملی و ... می شود.

منابع

۱. قرآن کریم
۲. نهج البلاغه
۳. اردستانی سید عارف، دهقان منگ آبادی بمانعلی، *جایگاه ازدواج در اسلام*، دانشگاه یزد - مهرماه ۹۷ هـ. ش.
۴. حداد عادل غلامعلی، *دانشنامه جهان اسلام*، مؤسسه فرهنگی دانشنامه جهان اسلام، ج ۵، ص ۲۲۶، ۱۳۸۹ هـ. ش.
۵. جوادی آملی، عبدالله، *زن در آیینه جلال و جمال*، صص ۳۱۸-۳۱۹، چ: هجدهم، قم: مرکز نشر اسراء، ۱۳۸۷ هـ. ش.
۶. خمینی، روح الله، *صحیفه نور*، ج ۱۳، ص ۳۱، چ پنجم، تهران: موسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی (س)، ۱۳۸۹ هـ. ش.
۷. رشیدپور مجید، *عوامل استحکام خانواده*، صص ۱۴۶-۱۴۷، تهران: انجمن اولیاء و مربیان، شماره انتشار ۲۲۵، چاپ دوم، ۱۳۸۸ هـ. ش.
۸. *روشنای علم*، مروری بر بیانات حضرت آیت الله خامنه ای رهبر معظم انقلاب اسلامی پیرامون دانش و تولید علم، تهران: موسسه پژوهشی فرهنگی انقلاب اسلامی، ۱۳۹۰ هـ. ش.
۹. شبیری اعظم، *سیمای زینب در آیینه تاریخ*، قم: مرکز نشر هاجر، ص ۱۷_ ۲۰، تابستان ۱۳۸۵ هـ. ش.
۱۰. صمد شاه محمدپور، *چگونه فرزندان باحیایی داشته باشیم؟*، موسسه مطالعات و پژوهش مدیریت راه روشن، قم: میراث انبیاء (ع)، ۱۳۹۵ هـ. ش.
۱۱. عمید حسن، *فرهنگ فارسی عمید*، صفحه ۴۲۰، چاپ ۵، انتشارات امیرکبیر، ۱۳۸۷ هـ. ش.
۱۲. elasوند فریبا، *زن در اسلام*، صص ۲۰۲-۲۰۴، چ: دوم، قم: مرکز نشر هاجر ۱۳۹۶ هـ. ش.
۱۳. کریمی، مرزبان، *بهداشت روانی در نگاه اسلام*، ص ۱۱۳، تهران: سازمان اوقاف و امور خیریه، انتشارات اسوه، ۱۴۰۰ هـ. ش.
۱۴. کوهی محمد رضا، *آسیب شناسی شخصیت و محبوبیت زن*، ص ۸۹، چ: دوم، قم: انتشارات اتقان، ۱۳۸۸ هـ. ش.
۱۵. کربلایی نظر محسن و جمعی از محققین، *زن و بازیابی هویت حقیقی*، ص ۱۴۱، گزیده بیانات حضرت آیت الله العظمی سید علی خامنه ای (مد ظله العالی)، تهران: انقلاب اسلامی، ۱۳۹۰ هـ. ش.

۱۶. مطهری، مرتضی، *تعلیم و تربیت در اسلام*، ص ۳۹۸، تهران: انتشارات صدرا، چ: چهل و پنجم، ۱۳۸۴ هـ ش.
۱۷. مطهری مرتضی، *نظام حقوقی زن در اسلام*، صص ۱۱۷-۱۱۸، چ: سی و پنجم، تهران: انتشارات صدرا، ۱۳۸۲ هـ ش.
۱۸. معین محمد، *فرهنگ فارسی معین*، ص ۲۸۰۷، ج سوم (ک - م)، چ: دوم، تهران: انتشارات نامن، ۱۳۸۶ هـ ش.
۱۹. مکتبی محمد، هدایتی. سعید، *زن و خانواده از دیدگاه امام خمینی*، ص ۴۷-۸، قم: دفتر عقل، مرکز پژوهش‌های اسلامی صداوسیما، ۱۳۸۷ هـ ش.
۲۰. وحیدی گلپایگانی محمد صادق، *سیمای مومنان*، صص ۲۶۰-۲۶۲، چ اول، قم: نشر گلستان کوثر، ۱۳۹۰ هـ ش.
۲۱. هدایت نیا فرج الله *الگوی سوم-الگوی رفتاری زن در خانواده و جامعه* - ص ۱۵
۲۲. الهامی داوود، مقاله: "*علم آموزی زن از دیدگاه اسلام*،" فصلنامه پیام حوزه، شماره ۲۵، ۱۳۷۸ هـ ش.
۲۳. خانی، مهتاب، حفیظه مهدیان، *بازنمایی مولفه های الگوی سوم زن مسلمان در رسانه ها*، دوره ۸ شماره ۴ صفحات ۵۴ _ ۶۷، نخبگان علوم و مهندسی، سال: ۱۴۰۲ هـ ش.
۲۴. صادقی تقوی، *جایگاه زن در اسلام*، مقالات تخصصی مطالعات زنان، موسسات آموزش عالی حوزوی خواهران، شناسه مقاله: ۱۶۳۵۴
۲۵. سایت خبرگزاری بسیج، طنین یاس - زهرا باقری، کد خبر: ۹۲۶۹۹۳۷، تاریخ: ۰۵ شهریور ۱۳۹۹ - ۱۲:۱۷، ۱۳۸۸ هـ ش
۲۶. سایت: مجله ویستا، نویسنده: حیدر - کلهری، تاریخ: ۱۴۰۳/۷/۱۵ هـ ش.
۲۷. سایت: اترک، *نقش زنان در تولید علم و مهارت‌ورم*، نرگس حسین زاده، تاریخ: ۱۴۰۳/۷/۱۸ هـ ش.
۲۸. ویکی پدیا، دانش نامه آزاد.